

Publicerad 2006-11-07

Kisa, det svenska rivningsraseriets sista utpost

Rädda gamla "Arthurs tobak"

En ansökan om rivningstillstånd av gamla "Arthurs tobak" (Kisa 13:58) har inkommit till MBR-nämnden.

Byggnaden i fråga är ett annex till det ståtliga Sveahuset, som ligger längs Storgatan i Kisa. De båda byggnaderna är från tiden då Östra centralbanan, nuvarande Stångådalsbanan, drogs genom Kisa i början av 1900-talet. Detta var en tid då samhällsbyggandet på allvar tog fart, något som resulterade i att den gamla kyrkbyn upphöjdes till municipalsamhälle. Innan dess hade Kisa i princip bara bestått av fyra gårdar och Vårdshuset.

Byggnaderna från denna period andas framtidstro. Från Solhåg (där folktandvården tidigare låg) fram till Vårdshuset, där Åkerdala ligger, kan vi skåda ett pärlband av mycket speciella och individuella hus, som också fått egna namn.

Kisas arkitektur från denna tid har också uppmärksammats i arkitekturhistoriska sammanhang. I en artikel i Svenska föreningen för byggnadsvårds tidskrift Byggnadskultur (1998 nr 2) skriven av Axel Unnerbäck, då antikvarie vid Riksantikvarieämbetet och sakkunnig i byggnadsvårdsfrågor, omnämns bland annat Sveahuset. Huset ses som ett storslaget exempel på hur de unga stations- och industriorterna med begränsade resurser ville ge sin huvudgata något av "storstadens magnificens". Artikeln berör revetering, det vill säga puts på trä, och även affärs- och bostadshuset Åkerdala i Kisa lyfts fram som ett arkitekturhistoriskt exempel på provinsial stenstadsarkitektur.

Som annex till Sveahuset och med ett tydligt kulturhistoriskt och arkitektoniskt samband med detta är även det välbevarade gamla "Arthurs tobak" ett exempel på provinsial stenstadsarkitektur.

I år firar vi ett speciellt jubileum. Det är nämligen 30 år sedan Kindas kommunstyrelse beställde en byggnadsinventering hos läns museet och antog den med ett tillägg från Kinda kultur nämnd om hur viktigt det var med träd och planteringar i samhället. I byggnadsinventeringen markerades fyra bevarandevärda områden. Ett av dessa är Skvallertorget med de omkringliggande fastigheterna på Storgatan och Grönedegatan. Området klassades som "kulturhistoriskt och miljömässigt värdefull miljö av stort bevarandeintresse". I detta område ingår Sveahuset med gamla "Arthurs tobak".

Vad och vem som initierade denna inventering vet jag inte, men under 1960- och 70-talen genomfördes i svenska städer massiva rivningar, som kommit att gå under beteckningen "rivningsraseriet". Under den här perioden försvann stora delar av Sveriges kulturarv. Det sägs att till exempel Uppsala har färre 1800-tals hus än Dresden, som blev totalt utbombat under andra världskriget. Någon slags vändning för rivningsraseriet kom med Byggnadsvårdsåret 1975, och det är möjligt att inventeringen i Kisa året efter ska ses i detta sammanhang.

Skyddet av kulturmiljöerna kom att stärkas allt eftersom. År 1987 kom den nya plan- och bygglagen. Där står det: "Byggnader, som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt eller som ingår i ett bebyggelseområde av denna karaktär, får inte förvanskas." Det står också att "byggnaders yttre skall hållas i vårdat skick" samt att "underhållet skall anpassas till byggnadens värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt samt till omgivningens karaktär". De särskilt värdefulla byggnaderna ska nu också "underhållas så att deras särart bevaras". År 1988 kom kulturminneslagen, vars portalparagraf lyder: "Det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö. Ansvaret för detta delas av alla."

Sedan dessa lagar antagits har bevarandebestämmelserna stärkts ytterligare. I Svenska kommunförbundets tidskrift, "Kontinuitet och förnyelse. Kulturmiljöarbetet i kommunerna", 1999 står följande:

"De senaste åren har intresset för kulturarv och kulturmiljö ökat i både Sverige och utomlands. Människor söker sina rötter, sin historia och sin identitet. Kommunerna har utifrån lagstiftningen – och invånarnas förväntningar – ett stort ansvar för dessa frågor. Men kulturmiljön är inte bara ett ansvar utan framför allt en stor resurs och tillgång. /.../ Enl. Plan- och bygglagen kap. 11 § 4 förutsätts att kommunerna har kompetens genom att: Byggnadsnämnden skall till sitt biträde ha minst en person med arkitektutbildning och i övrigt ha tillgång till personal i den omfattning och med den särskilda kompetens som behövs för att nämnden skall kunna fullgöra sin uppgift på tillfredsställande sätt /.../ I små kommuner är det svårt att täcka upp med kompetens och man behöver då hjälp utifrån. I första hand vänder sig kommunerna till sitt Länsmuseum."

År 1999 fick vi av riksdagen nationella miljömål med några år senare formulerade delmål, som uttrycker att bebyggelsens kulturhistoriska värden senast år 2010 ska vara identifierade och ha en långsiktigt hållbar förvaltning.

De höga ambitionerna på nationell nivå har också följts upp i många kommuner. Kinda kultur- och fritidsnämnd har framtagit en policy för kulturarvet i Kinda, vilken antogs av Kinda kommunfullmäktige 2003-12-15. Här hänvisas till både plan- och bygglagen och kulturminneslagen. I policydokumentet står följande: "Alla plan- bygglovs- och rivningsärenden skall prövas med noggranna och realistiska bedömningar och avvägningar mellan enskilda och allmänna intressen. Målsättningen skall vara att nå samförståndslösningar som gagnar både dagens och morgondagens generationer /.../ I rivningsärenden är Miljö-, bygg- och räddningsnämnden bunden av reglerna i PBL 8:16 att rivningslov skall bifallas om inte byggnaden;

- omfattas av rivningsförbud enligt plan- eller områdesbestämmelser

- behövs för bostadsförsörjningen

- bör bevaras pga. kulturhistoriska värden eller motsv."

Även i Kinda kommuns översiktplan från år 2004 är ambitionerna höga. Här står det att man ska följa tidigare beslut, det vill säga utredningen från 1976.

Mot bakgrund av ovanstående borde det vara praktiskt taget omöjligt att få en ansökan om rivningslov för gamla "Arthurs tobak" beviljad.

Även remissvaren i ärendet talar i samma riktning. Ärendet skickades på remiss till kommunstyrelsen, länsstyrelsen, länsmuseum och till kultur- och fritidsförvaltningen för yttrande. Samtliga utom kommunstyrelsen föreslog ett avslag av rivningsansökan. Länsmuseum skriver att "/.../ Sveahuset har genomgått en genomgripande upprustning och för detta beviljats bidrag avsedda för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Detsamma skulle kunna bli aktuellt för annexet. Museet anser att det är av största vikt att byggnaden bevaras och renoveras /.../." Länsstyrelsen skriver: "/.../ med hänvisning till de beskrivna kulturhistoriska värdena anser Länsstyrelsen att det är högst angeläget och av största vikt att byggnaden bevaras och att rivningslov därför inte ges. Kulturmiljövärdena är så stora att Länsstyrelsen är beredd att pröva en ansökan om byggnadsvårdsbidrag vid en varsam renovering /.../." Här har alltså två instanser med kompetens i området fått säga sitt, precis som Kommunförbundet föreslog.

Trots detta kör MBR-nämnden över Kinda miljö- och byggkontors granskning och bedömning, kultur- och fritidsnämnden, länsstyrelsen, länsmuseum och beviljar rivningslov för gamla "Arthurs tobak".

Nu måste man ställa sig några frågor. Varför har berörda politiker under de 30 år som inventeringen funnits och nästan 20 år som plan- och bygglagen existerat inte gjort något när fastighetsägarna systematiskt har eftersatt underhållet av byggnaden? Sedan 1976 har hela den "kulturhistoriskt och miljömässigt värdefulla miljön av stort bevarandebestämmelse" vid Skvallertorget med de omkringliggande fastigheterna på Storgatan och Grönedegatan hanterats vårdslöst. Väster om Storgatan är nästan halva miljön uttraderad. Till det för evigt förlorade kulturarvet hör affärs- och bostadshuset Rosenborg och den välkända biografen Hjorten. Öster om Storgatan är miljön fram till nu intakt, och man har lagt byggnadsvårdsmedel på en del av fastigheterna för att återställa dem i ursprungligt skick.

Det är inte bara den i den av kommunstyrelsen antagna inventeringen som MBR-nämnden fullständigt blundar för. Plan- och bygglagen, kulturminneslagen, Kommunförbundets riktlinjer, nationella miljömål, kommunens egna kulturarvspolicy och översiktplan verkar totalt betydelselösa. Inte heller lyssnar man på sina egna tjänstemän och

sakkunniga på läns museet och länsstyrelsen. Det mest obegripliga är att man indirekt tackar nej till möjliga byggnadsvårdsmedel och därmed säger ja till några timmars verk av en grävskopa och nej till flera månaders arbete för målare, snickare, rörmokare och plåtslagare.

Vem är det egentligen man lyssnar på? Den enda kommunen verkar lyssna på i detta ärende är fastighetsägaren, ett fastighetsbolag i Kalmar, som tycker att det är för dyrt att renovera byggnaden. Att det enda som ligger till grund för MBR-nämndens beslut är omsorg om fastighetsägarens ekonomi är i detta sammanhang mycket märkligt.

Med tanke på att fastighetsägaren troligen köpt byggnaden i ungefär samma skick som den är nu, har han sannolikt betalt därefter. Fastighetsägaren kommer troligen därför heller inte att riskera någon större ekonomisk förlust om han säljer byggnaden i stället för att kosta på den en renovering. Det kan ju knappast ha kommit som någon överraskning för fastighetsägaren att byggnaden har eftersatt underhåll och att vatten inte är indraget i huset.

Det enda rimliga i sammanhanget borde vara att uppmana fastighetsägaren att sälja byggnaden om han inte vill kosta på byggnaden den renovering som krävs. Köpare lär det finnas. Titta på alla de gamla, mer eller mindre utdömda byggnaderna, som privatpersoner och idealister i Kisa renoverat och tagit till vara under de senaste åren, Hjortslund, Gamla centralcaféet och lokstallet, för att nämna några.

Med utgångspunkt i ovanstående uppmanar jag MBR-nämnden att ompröva sitt felaktiga beslut. (Att man redan tidigare har beviljat byggnaden rivningslov gör inte två fel till ett rätt. Poängen med att rivningslov är tidsbegränsade måste ju vara att man ska kunna ändra sig.)

Hantera vårt kulturarv varsamt. Börja med att se till de värden som en rik kulturmiljö kan ge invånarna och besöksnäringen. Låt oss hoppas att det blinda svenska rivningsraseriet tillhör historien.

Tänk på vad ni signalerar med ert beslut. En beviljad ansökan om att få riva gamla "Arthurs tobak" talar om för fastighetsägare att om vill man riva en dokumenterat kulturhistoriskt värdefull byggnad i Kinda kommun ska man bara, i strid med plan- och bygglagen, låta den stå och förfalla och sedan skylla på att det blir dyrt att restaurera.

Avslutar denna insändare med Kommunförbundets egna ord:

" /.../ Arbetet med att ta till vara kulturarvet och säkerställa en framtida god kulturmiljö kan inte begränsas till en kommunal sektor som exempelvis kulturnämnden och eller byggnadsnämnden. Det är en fråga för kommunledningen och berör hela den kommunala verksamheten. För att bli framgångsrikt måste arbetet bygga på en vision och en samsyn som genomsyrar hela kommunen. Det måste finnas en gemensam vilja att slå vakt om kulturvärden och att arbeta för det i vid mening goda lokalsamhället.

Kulturmiljöarbetet kräver – precis som andra specialområden – särskilda kunskaper. Tolkningar och bedömningar av kulturvärden är inte fråga om tycke och smak. Det behövs kunskap för att beskriva det kulturhistoriska värdet i en byggnad /.../."

Pia Gunnarsson Walli

Publicerad: 2006-11-07 22:26
